

शाश्वत आर्थिक स्थैर्यासाठी खरीप ज्वारीची लागवड करणे गरजेचे

डॉ. एच.व्ही. काळपांडे, प्रा. अंबिका मोरे आणि श्री. आर. एल. औंढेकर
ज्वार संशोधन केंद्र, वनामकृवि, परभणी (०२४५२-२२११४८)

अन्नधान्य पिकांमध्ये ज्वारी या पिकास अनन्यसाधारण महत्व आहे. अन्न आणि चारा देणारे ज्वारी हे महाराष्ट्रातील बहुउपयोगी प्रमुख अन्नधान्य पीक आहे. महाराष्ट्रात खरीप ज्वारी हे ६.१८ लाख हेक्टर क्षेत्रावर घेतले जात असून याची उत्पादकताही ११.७६ किंच/हे आहे. पावसाचा अनियमितपणा, तांत्रिक शेती पध्दतीचा अभाव, चा-याची कमतरता या सर्व गोष्टींमुळे बळीराजा अडचणीत आला आहे. त्यामुळे आर्थिक स्थैर्यासाठी शेतीबरोबरच शेतीला पुरक असा दुग्ध व्यवसायाचा जोडधंदा करणे काळाची गरज आहे. यासाठी आपल्या शेतीतील काही जमिनीवर खरीप ज्वारीची लागवड करावी जेणे करून धान्य उपलब्धतेबरोबरच जनावरांसाठी वैरण उपलब्ध होईल. कोरडवाहू परिस्थितीत ज्वारी पिकासारखे एकही पीक नाही की ज्यापासून अन्नधान्य व जनावरासाठी कडब्याचे भरघोस उत्पादन मिळेल. बरेचदा पाऊस हा ऐन पीक परिपक्व होत असतांना जास्त पडतो त्यामुळे ज्वारीच्या दाण्यावरील बुरशी वाढते आणि ज्वारी काळी पडते. त्यामुळे उत्पन्न वाढले तरी शेतकऱ्यांना त्याच्या तुलनेने आर्थिक लाभ मात्र फारच कमी मिळतो. म्हणून शेतकऱ्यांनी व. ना. म. कृ. वि., परभणी येथून प्रसारीत केलेले परभणी श्वेता (पीव्हीके ८०१) आणि दुहेरी उपयुक्त सरळवाण पीव्हीके ८०९ या वाणाची लागवड केल्यास आणि वेळेवर काढणी केल्यास हमखास लाभ होईल.

खरीप ज्वारीचे सुधारित वाण

परभणी श्वेता (पीव्हीके ८०१)

- दाण्याचे उत्पादन ३२ ते ३५ किंच. प्रती हेक्टर
- कडब्याचे उत्पादन ९० ते ९५ किंच. प्रती हेक्टर
- दाण्यावरील बुरशीला प्रतिकारक्षम
- टपोरा व पांढरा दाणा
- खरीप ज्वारीच्या इतर सुधारित वाणांपेक्षा या सुधारित वाणाच्या दाण्यांमध्ये लोह (४० पीपीएम) व जस्त (२२ पीपीएम) सर्वात जास्त आहे. या जातीच्या ज्वारीच्या भाकरीचे पोषणमुल्य सुध्दा अधिक असेल.

पीढीके ॢ०१

- दाण्याचे उत्पादन ३५ ते ३६ किंॢ. प्रति हेक्टर
- कडब्याचे उत्पादन ११० ते ११५ किंॢ. प्रति हेक्टर
- दाण्यावरील बुरशीला प्रतिकारक्षम
- मध्यम आकाराचा दाणा

वाढती लोकसंख्या, दुभत्या जनावरांना कमी पडणा-या चा-याची समस्या लक्षात घेता खरीप ज्वारीच्या उत्पादन वाढीची नितांत गरज आहे. यासाठी शेतकरी बांधवांनी उत्पादन वाढीची खालील प्रमुख सुत्रे अवलंबल्यास उत्पादनात वाढ होवु शकते.

उत्पादन वाढीची प्रमुख सुत्रे

- **पेरणीचा कालावधी :-** जुनचा दुसरा आठवडा ते जुलैचा पहिला आठवडा हा खरीप ज्वार लागवडीसाठी योग्य कालावधी आहे. पेरणीचा कालावधी लांबल्यामुळे खोडमाशीचा प्रादुर्भाव वाढतो.
- **बियाण्याचे प्रमाण :-** संकरित ज्वारीसाठी हेक्टरी ७.५ किलो तर सुधारित वाणासाठी हेक्टरी १० किलो बियाणे वापरावे.
- **लागवडीचे अंतर व ताटांची संख्या :-** खरीप ज्वारीची पेरणी तिफणीने किंवा पाभरीने दोन ओळीतील अंतर ४५ सेंमी व दोन झाडातील अंतर १२ सेंमी ठेवुन करावी. शिफारसीप्रमाणे हेक्टरी १.ॢ० लाख झाडांची संख्या ठेवावी. त्या करिता गरज भासल्यास नांगी भरणे किंवा विरळणी करावी.
- **बीजप्रक्रिया :-** अड्डोटोबॅक्टर जीवाणु संवर्धक, नत्र व स्फुरद विद्राव्य जिवाणु २५० ग्रॅम प्रति ॢ ते १० किलो बियाण्यास या प्रमाणे बीजप्रक्रिया केल्यास उत्पादनात वाढ होते. उशीरा पेरणी करावी लागल्यास खोडमाशीचा प्रादुर्भाव रोखण्यासाठी थायोमिथोक्झॅम ७० टक्के या औषधाची २.१ ग्रॅम क्रियाशील घटक या प्रमाणे (३ ग्रॅम / किलो) बिजप्रक्रिया करावी.

- **खत व्यवस्थापन :-** हेक्टरी ५ टन शेणखत मातीत चांगले मिसळून द्यावे. खरीप ज्वारीस ८० किलो नज, ४० किलो स्फुरद आणि ४० किलो पालाश प्रती हेक्टरी शिफारस केली आहे. त्यापैकी पेरणी करतांना अर्धे नज, संपुर्ण स्फुरद व संपुर्ण पालाश द्यावे. शक्यतो पहिली माजा संयुक्त अथवा मिश्रखतातुन (१५० किलो १०:२६:२६ मिश्रखत व ५० किलो युरियाच्या माध्यमातुन) द्यावी. उरलेले अर्धे नज पेरणीनंतर ३० ते ३५ दिवसांनी ८५ किलो युरियाद्वारे द्यावे. खते पेरणीच्या वेळी बियाण्याखाली ५ सेंमी द्यावी.
- **आंतर मशागत :-** पेरणीनंतर ८-१० दिवसांनी नांगी भरण करावी. २० दिवसात १५ सेंमी अंतरावर १ रोप या प्रमाणे विरळणी करावी. तणांचा बंदोबस्त करण्यासाठी पीक ४०-४५ दिवसाचे होईपर्यंत दोन वेळा खुरपणी व दोन वेळा कोळपणी करावी. पेरणी झाल्यानंतर लगेच परंतु पीक उगवण्यापुर्वी अॅट्राझिन ५० टक्के डब्ल्यु. पी १ किलो प्रती हेक्टरी ७५०-१००० लिटर पाण्यात मिसळून जमिनीवर फवारणी करावी.
- **आंतरपीक :-** खरीप ज्वारी + सोयाबीन २:४ किंवा ३:६ या प्रमाणात दोन ओळीतील लागवड करावी. तसेच खरीप ज्वारी + तुर ३:३ किंवा ४:२ या प्रमाणात लागवड करावी. ज्वारीचा नोंदणीकृत बिजोत्पादन कार्यक्रम घेत असतांना आंतरपीक घेऊ नये.
- **बहुविध पीक पध्दती :-** खरीप ज्वारी नंतर हरभरा किंवा जवस किंवा करडईची लागवड करावी.
- **पीक संरक्षण :-** खोडमाशीच्या नियंत्रणासाठी सायफरमेथ्रीन (१० टक्के प्रवाही) २० मिली १० लिटर पाण्यात मिसळून पेरणीनंतर १४ दिवसांनी फवारणी करावी. खोडकिड्याच्या नियंत्रणासाठी क्लोरोपायरीफॉस (२० टक्के प्रवाही) २० मिली १० लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी करावी.
- **काढणी :-** पिकाच्या परिपक्व अवस्थेत काढणी करावी. दाण्यामध्ये ८ टक्के आर्द्रता राहिल अशा प्रकारे उन्हात वाळवून साठवण करावी. कडब्याची कुट्टी करून साठवणुक करावी.

- उत्पादन :- ज्वारी लागवडीच्या सुधारित तंजाचा अवलंब केल्यास संकरित वाणापासुन ४० ते ४५ किंव. तर सुधारित वाणापासुन ३२ ते ३५ किंव. प्रती हेक्टरी धान्य उत्पादन त्याच बरोबर ८ ते १० टन कडब्याचे उत्पादन मिळते.

खरीप ज्वारीच्या लागवडीसाठी सुधारित वाण व लागवड तंजज्ञानाचा अवलंब केल्यास धान्य व कडबा उत्पादनात भरघोस वाढ होईल. परिणामी चा-याच्या मुबलक उपलब्धतेमुळे दुग्ध व्यवसायास हातभार लागुन एक उत्तम जोडधंदा करता येईल. त्यामुळे उत्पन्न वाढेल व बळीराजाला शाश्वत आर्थिक स्थैर्य लाभण्यास मदत होईल.